

02 08 2019

Хар кадар ки аз соли 1997 - соли мубораки имзо шудани Созишномаи умумии истикрори сулх ва ризоияти миллӣ бо хукми таърих дуртар биравем, хамон андоза арзиши таърихии он барои миллат ва давлати Тоҷикистон бештар ва амиктар дарк мешавад. Инак, тӯли 22 сол аст, ки дар мамлакат ваҳдати миллӣ ва ҳамбастагии мардум ба маънои томаш татбиқ шудааст.

Бо даргузашти вақт ваҳдат ҳамчун идеяи муттаҳид намудани миллат ба яке аз рӯкҳои асосии андешаи миллӣ ва идеологияи миллӣ табдил ёфт ва ин раванди комилан табиист. Зеро ба ҷуз ваҳдати миллӣ гоҷаи фарогиртаре, ки тамоми кишроҳои ҷомеаро ба ҳам оварда ва барои расидан ба зиндагии шоиста дар ҷомеаи конунсолорӣ мусоидат мекарда бошад, вучуд надорад. Нақши дин, бахусус мазхаби ханафии он, ки қулли мардуми тоҷик шарафи пайравии онро доранд, дар ташаккул ва устувори ваҳдат хеле бузург аст, балки метавон гуфт, ки бидуни эътирофи арзишҳои динӣ дар ин масъала ҳуди гоҷаи миллӣ ё андешаи миллӣ побарҷо буда наметавонад. Ин аст, ки ваҳдатро бе арзишҳои дин ва ҳам бе арзишҳои давлатдории миллӣ тасаввур кардан номумкин аст.

Дин дар ҷомеаи тоҷик ҳамеша ҷузъи асосии фарҳанги миллӣ буд ва ваҳдат низ ҷузъи таркибии фарҳангу тамаддуни мо дар асри ҳозир ба шумор меояд. Холо бо гузашти 22 сол сару садоҳе паҳн мешавад, ки гӯё бо қатъи фаъолияти ҳизби исломӣ ва экстремистию террористӣ эътироф шудани он маъно ва мазмуни ваҳдат аз миён рафтааст. Комилан нодуруст аст ин муддао. Аввалан, қамони имзои Созишномаи сулҳи сартосарӣ наҳзатиён ҷузъе аз иттиҳоди муҳолифин буданд, баъдан дар ягон санади сулҳовар зикр нашуда буд, ки қиноят содир кардан зидди манфиатҳои миллӣ авф хоҳад шуд.

Масъалаи дигар дар робита бо ваҳдат ин аст, ки ин мафҳум ҳоси ин ё он кишри алоҳида нест, дар қорҷубаи фаҳми ваҳдат тамоми миллат ва тамоми кишроҳои он шомил мешаванд. Яъне ваҳдат идеяи сартосарист, образнок бигӯем, қароге ҳаст, ки роҳи миллат ва ҷомеаро барои рушду таракқӣ равшан мекунад. Тамоми пешрафтҳои давлат маҳз дар

заминаи ваҳдат шуда метавонад, ончунон ки роҳ хамвор набошад, гардиши нақлиёт номумкин мешавад.

Ваҳдат ҳамеша дар муқобили парокандагиву нифок ва парешониву навмедӣ тасаввур мешавад. Дунёеро, ки барои зисти бани башар офаридаанд, ҳамеша дукутба буд ва то кунун чунин ҳаст, зиддиятхое, аз кабили сиёҳу сафед, рӯшаниву торикӣ, некиву зиштӣ, хубиву бадӣ, ростиву дурӯғ, фиребу дурустӣ, баракату бебаргӣ, хушёриву девонагӣ, гасбкориву бахшандагӣ ва гайраҳо. Ин зиддиятҳо чунон зиёданд, ки дар шумори онҳо кас раҳгум мезанад. Ва ҳамин тақобулхост, ки инсоният ҳамеша дар роҳи расидан ба мақсуд, дар ташҳиси муайян кардани неку бади зиндагӣ ҳамеша ихтиёр дошт ва дорад. Агар иродаи инсон ба сӯи бахту саодат бошад, ӯ роҳи ростиро интихоб мекунад ва агар баръакс бошад, вайрониву зулмат чун гӯбори фасли поиз пеши чашмо хира хоҳад кард. Ваҳдат низ аз ҷумлаи ҳамин тақобулхост, ки дар пешорӯи он парешониву сарафкандагӣ қарор дорад. Олимони ҷомеашинос баршумурдаанд, ки бештар аз ҳаштод тамаддунҳои инсонӣ дар масири таърих аз набудани ваҳдат, дуруст муайян накардани зиндагии мураттаб аз ахлоқи поки инсонӣ ба футур рафтаанд. Миллатҳо ва қавмҳои бешумор ба иллати нофаҳмиҳо дар сохтмони як ҷомеаи адолатпарвар дучори фоҷиаҳо шудаанд. Ин ҳолат дар ҳофизаи таърихии халқҳои миллатҳо дар шакли асотирӣ афсонаҳо ва нақлҳои ривоятҳои бокӣ мондаанд.

Қавмҳо ва давлатҳои будаанд, ки ба авҷи тамаддун расида буданд, аммо ба иллати ба ҷомеаи онҳо ворид шудани омилҳои ҷудоангез, ақоиди бегона ва зиёновар, ҳамчунин бар асари гуруҳи тақаблҳо ва дигар омилҳои нифоқовар тобеи дигар сарзаминҳо шуданд, асолати миллии худро аз даст доданд ва ба таркиби дигар тамаддунҳои даромехтанд. Ин гуна мисолҳо аз таърих зиёд овардан мумкин аст.

Абдуррауфи Фитрат, вақте ки аҳоли бади мардуми Бухоро дар ибтидои асри 20 ба мушоҳида гирифт, дар «Раҳбари наҷот» ном асараш ба хулосае омад, ки сарчашмаи ҳамаи бадбахтиҳои мардум аз ду чиз беш нест: яке хирс ва дигаре галати муҳокимот. Аз ин ду, ба назари мо, галати муҳокимоташ хатари бештар дорад, зеро ҳамин ки дар мафкура галат ташаккул ёфт, инсонҳо ба роҳи нодуруст мебаранд.

Мисоли дигар. Соли 184 то милод дар Рим Катон ном сиёсатмадор баробари сензор интихоб шуданаш муборизаро барои пешгирии вуруди афкори одатҳои барои ҷомеаи Рим хавфнок эълон намуд. Ҳамон ақидаву одат ва расму ойинҳои иҷозат дода мешуд, ки барои муттаҳидии обшонаи Рим мусоидат мекарданд.

Ё боз мисоли дигаре. Солҳои сиюми асри гузашта Иқбол баъди сафар, ки ба Афғонистон, хусусан шаҳри Кобулу Газна ва Кандаҳор дошт, маснавие навишт бо унвони «Мусофир». Шоҳи Афғонистон Муҳаммад Нодиршоҳ ва фарзанди ӯ – Зохиршоҳро хушдор дод, ки рӯ ба маорифпарварӣ, рӯ ба илму мактаб биёрад, вагарна ин кишварро оқибатҳои номатлубе интизор аст...

Миллати тоҷик дар аҳди Сомониён ба қуллаи тамаддуни ҳамондавра расида буд, сарзаминҳои пахноваре дошт, истиқлоли мувофиқ ба давлати абаркудратро касб карда буд. Аммо, тавре ки мегӯянд, бало аз дарун бархост ва ин кишвари пахновару мутаракқӣ ба ихтиёри онҳое гузашт, ки тарҳи парокандагии онро хеле бодиккат кашида буданд. Сомониён натавонистанд, ки як стратегияи дуруст тарроҳишудаи пешрафтӣ амалӣ кунанд, баъдан адолати иҷтимоӣ низ дар баробари дигар авомил нукси зиёде пайдо карда буд. Ҳукумат ба бегонагон гузашт ва натиҷааш ҳамин шуд, ки баъди ҳазор сол ба миллати тоҷик қўхдоманҳое аз Бухорои шарқӣ, ки аз сад яки он сарзамини таърихиро мемонад, насиб гардид.

Хуб, ин дарс ва сабаки таърих аст, ки мо бояд хамеша дар ёд дошта бошем. Ба кавли Икболи Лохурӣ:

*Боз бар рафтаву оянда назар бояд кард,
Халла бархез, ки андеша дигар бояд кард...*

Андешаи дигар хамин ваҳдат аст, ки тӯли бисту як сол аст, ки дар борааш мегӯянд менависанд, аммо боз гуфтанихову навиштанихо мемонад. Чаро чунин аст? Чунки ба ақидаи мо, роҳу воситаҳо ва омилҳои тақвият бахшидани ваҳдат интиҳо надорад, чунонки як давлати маънавибунёди миллӣ мегӯему бунёди он идома дорад. Сохтани чунин давлате, ки ҳам миллӣ бошаду ҳам конунбунёд, кори сахл ҳам нест, он дахсолаҳо захмат меҳаҳад, сабру таҳаммул ва иродаи матини хамагониро тақозо дорад. Ваҳдат ин бедории миллӣ дар муқобили тағофулу хуфтагии ахлокиву маънавист. Миллате, ки сарчамъ набошаду андешаи ояндаро дар заминаи сохтори неруманди кишвардории мутамаддин дар сар надошта бошад, зуд дар доми абармаркудратони дигар мемонад. Бедории миллӣ низоми андешаи миллиро тақозо мекунад, ки холиё ақсари олимони чомашинос сари он таҳқиқот мебаранд. Боз ҳамон Иқбол ба хотир мерасад, ки хушдор дода буд:

*Кудсиёро субҳи ид он соате,
Гар шавад бедор чашми миллате...*

Чун нек бингарем, сарчашмаи хамаи бадбахтиҳое, ки солҳо қабл ба сари миллати мо расида буд, таназзули ахлоқи хамида буд. Ҳамон ахлоқе, ки дарунмояш имон ва вичдон аст. Ношукриву бесипосӣ ба дастархони якҷоягиву ҳамбастагӣ чашмони қалбхоро кӯр кард, тундравиву ифротгарой ҳокими ақло шуд ва натиҷааш хамин шуд, ки миллати тамаддунофарӣ тоҷик, ки як вақтҳо тавассути Чалолиддини Балхӣ фалсафаи ваҳдати умумичагониро қашф карда буд, ҳудаш ба қоми парокандагӣ бар асоси низоми мазҳабӣ афтод ва анқариб буд, ки давлатро аз даст бидиҳад.

Мавлоно таҳаммулгароии бесобикаро паҳн кард ва ҳулоса бардошт, ки ин ягона роҳи наҷоти ҳар миллате дар олами пурмазҳаб аст. Ҳол он ки Мавлоноӣ Рум бузургтарин шахсияти рӯхонӣ ва бунёдгузори андешаи нави исломӣ дар таърихи тамаддуни мо эътироф мешавад. Андешаи таҳаммулгарой бузургтарин андешаи давлатсозу тамаддунофар то ҳанӯз боқӣ мемонад ва то кунун инсоният ба ҷуз ин андеша роҳи дигари бақои ҷамъиятҳои ҳудро наметонад.

Ҳоло ҳам боқӣ мондаанд баъзе галатандешоне, ки динро омилҳои асосии барҳамзанандаи ваҳдат медонанд, беҳабар аз он ки маҳз дин хамчун наъи аз хама пуртаъсири шуури ҷамъиятӣ дар таҳқиқи давлати миллӣ ва поянда доштани ваҳдати миллӣ нақши муассир дорад. Дину давлат ду гавҳаре ҳастанд, ки наметавонанд бе ҳамдигар бошанд, гуиё ба сифати он ки дар як инсон будани ду даст хамеша зарурат дорад. Дин дар мағз андар мағзи таълимоти худ андешаи ваҳдати инсонҳо ва дар як чомаи поки ахлоқӣ зистани онҳоро хамеша талқин кардааст ва мекунад. Дар ояи 103-юми сураи «Оли Имрон» омадааст: «Ва Шумо хама ба қитоби Худо ҷанг занед ва пароканда нашавед ва неъматҳои Худоро, ки бар шумост, ёд кунед, ки чун душмани якдигар будед, пас, миёни дилҳоятон улфат дод ва ба неъматҳои Худо бо якдигар баробар шудед ва бар қаронаи мағоқе аз оташ будед, пас шуморо аз он раҳонид».

Ҳамин нуқтаро Мавлоноӣ бузург хеле дурусту воқеӣ баён фармудааст:

*Давлат хама з-иттифок ҳезад,
Парқандагӣ аз ниғфок ҳезад...*

Ихтилоф қардан дар ҷамоати воҳид бузургтарин гуноҳ аст, ки ин нуқта дар ояи 105-и

сураи зикршуда низ омадааст: «Ва монанди касоне мабошед, ки баъд аз он ки ба онҳо хуччатҳо омад, пароканда шуданд ва бо якдигар ихтилоф карданд ва он гурӯҳро азоби бузург аст». Махз хамин низоъ варзидан ва наёфтани роҳи мусолихатомези ҳалли казияҳои бахсбарангез башариятро пайи ҳам ба фочиаҳо гирифта намудааст. Аз ин хотир, боистӣ, ки ба ваҳдат ҳамчун бехтарин неъмат назар карда, на фақат онро бояд неку нигоҳ дошт, балки бо амали нек ва ҳислати ҳамида ба мероси ояндагон гузошт, ҳамон тавре ки ҳиште болои ҳишт мениханд, ваҳдат низ бояд беосеб ба пасояндагон ба мерос монда шавад.

ХАФИЗ РАХМОН, адабиётшинос,

устоди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.